

تحلیل نقش سرمایه اجتماعی در مشارکت آب‌بران شبکه آبیاری و زه‌کشی: مورد دشت لیستر

مهدی نوری پور* و مرتضی نوری^۱

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۲/۲۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۲/۲۵)

چکیده

اهمیت پژوهش در مورد تقویت‌کننده‌ها و تسهیل‌کننده‌های مشارکت و توجه به آن‌ها در برنامه‌های بخشی و منطقه‌ای غیرقابل انکار است. پاسخ‌گویی به این سؤال که چه عواملی بر گرایش افراد به مشارکت در فعالیت‌های مشارکتی و گروهی تأثیر دارند و اولویت آن‌ها چگونه است، به برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا در طراحی برنامه‌های توسعه، با دید وسیع‌تری مسیر را برای رشد و توسعه مشارکت ذی‌نفعان هموار نمایند. در مطالعه حاضر به بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی و مشارکت آب‌بران در مدیریت و بهره‌برداری از شبکه آبیاری و زه‌کشی دشت لیستر گچساران پرداخته شده است. این پژوهش به روش پیمایش و با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام گرفت. روایی پرسشنامه به وسیله کارشناسان و متخصصان مربوطه مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ از ۰/۷۳ تا ۰/۹۰ برآورد شد. همچنین از مجموع کشاورزان تحت پوشش شبکه آبیاری و زه‌کشی دشت لیستر، تعداد ۱۹۰ بهره‌بردار با استفاده از جدول نمونه‌گیری پاتن به صورت تصادفی طبقه‌بندی شده انتخاب گردیدند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین سرمایه اجتماعی و مشارکت آب‌بران رابطه مستقیم و مثبتی وجود دارد. همچنین رابطه معنی‌دار و منفی بین سرمایه اجتماعی و عضویت در تعاونی آب‌بران وجود دارد. افزون بر این، تحلیل رگرسیونی نشان داده است که متغیرهای مستقل سرمایه اجتماعی، عضویت در تعاونی تولید، عضویت در تعاونی آب‌بران، تجربه‌ی کشاورزی و نگرش نسبت به نهادهای مربوط به امور آب و آبیاری در حدود ۳۳ درصد از تغییرات متغیر میزان مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی را تبیین می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، مشارکت آب‌بران، شبکه آبیاری و زه‌کشی، دشت لیستر

^۱ - به ترتیب استادیار، و دانشجوی کارشناسی ارشد بخش مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.

* - مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: mnooriipoor@gmail.com

اجتماعی، مفهومی چند بعدی در علوم اجتماعی و تأثیرگذار در بسیاری از حوزه‌های جامعه بوده و در ادبیات مرتبط با توسعه نیز جایگاهی ویژه یافته است، به گونه‌ای که برخی آن را حلقه‌ی مفقوده‌ی توسعه می‌دانند (ماجدی و لهسایبی‌زاده، ۱۳۸۵). ویژگی غیرقابل مشاهده بودن سرمایه‌ی اجتماعی سبب شده است که برداشت‌های مختلفی از این مفهوم بیان گردد. واژه سرمایه اجتماعی برای اولین بار به وسیله‌ی لیدا جانسون هانیفان (Lyda Junson Hanifan) در سال ۱۹۱۶ بکار برده شد. وی سرمایه‌ی اجتماعی را به عنوان مراد و تعامل بین افراد جامعه بر اساس هنجارها یاد می‌کند (Yamaoka, 2007). البته، نقش روابط اجتماعی و پیامدهای ناشی از آن به عنوان عنصری کلیدی در نوشته‌های نظریه‌پردازانی از جمله آدام اسمیت، جان استوارت میل، کارل مارکس و ماکس وبر نیز بیان شده است (Woodhouse, 2006). در این راستا، پاتنام (Putnam, 1993) سرمایه‌ی اجتماعی را به ویژگی‌های سازمان‌های اجتماعی از قبیل شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی اطلاق می‌نماید که هماهنگی و همکاری بین افراد جامعه را در جهت دستیابی به منافع متقابل تسهیل می‌کند. فیلد (۱۳۸۸) به نقل از پاتنام عنوان کرده است که بین دو شکل اولیه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی یعنی سرمایه‌ی اجتماعی ارتباط دهنده یا جامع (Bridging) و درون‌گروهی یا انحصاری (Bonding) تمایز وجود دارد. سرمایه اجتماعی درون‌گروهی، هویت‌های انحصاری را تقویت کرده و باعث حفظ همگنی می‌شود. در حالی که سرمایه‌ی اجتماعی ارتباط دهنده، افراد متعلق به تقسیمات اجتماعی متنوع را گرد هم می‌آورد. به عبارت دیگر، سرمایه‌ی اجتماعی درون‌گروهی، به سرمایه اجتماعی تولید و تسهیم شده توسط اعضای یک گروه نسبتاً همگن برمی‌گردد و سرمایه‌ی اجتماعی ارتباط دهنده، به سرمایه اجتماعی تولید و تسهیم شده از طریق تعاملات بین گروه‌های همگن مربوط است (Narayan, 1999). سه مؤلفه‌ی اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی که در یک رابطه‌ی متعامل قرار گرفته و هر کدام تقویت‌کننده‌ی دیگری‌اند، از مؤلفه‌های اصلی سرمایه‌ی اجتماعی محسوب می‌شوند. اعتماد،

رشد روز افزون جمعیت و روند افزایشی تقاضا برای غذا از یک سو و محدودیت منابع و عوامل تولید از سوی دیگر موجب شده که امروز بیش از هر زمان دیگر، ضرورت تغییر و تحول در مدیریت منابع، خصوصاً آب، مورد توجه همگان واقع گردد. بدون شک این امر میسر نخواهد شد مگر آنکه خیل عظیم بهره‌برداران با مشارکت خود در فرآیند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی، طراحی و ارزشیابی برنامه‌ها، بستر تحول را فراهم سازند. در این میان، بحران آب و امنیت غذایی، دو مسأله اساسی اغلب کشورهای جهان و به ویژه کشورهای جهان سوم می‌باشند. بدیهی است که این وضعیت در کشورهایی که در اقلیم‌های خشک و با بارش ناکافی قرار دارند، حادث می‌باشد. در کشور ما نیز که جزء مناطق خشک و نیمه‌خشک جهان است، پیامدهای نامطلوب این محدودیت رو به افزایش است. آب یکی از ضروری‌ترین نیازهای زندگی بشر می‌باشد. علی‌رغم اینکه دو سوم سطح زمین از آب پوشیده شده است، اما به دلیل محدودیت‌های دستیابی به آب شیرین، مدیریت و برنامه‌ریزی آب، یک مسأله‌ی حیاتی می‌باشد. این اهمیت به قدری است که بعضی از دانشمندان، جنگ آینده‌ی جهان را جنگ آب عنوان کرده‌اند (Asadi et al., 2009). برای دستیابی به مدیریت آب کشاورزی، بعضی مکانیزم‌های مدیریتی از قبیل یکپارچه‌سازی اراضی، ارتقای سطح آگاهی کشاورزان از طریق روش‌های آموزشی و ترویجی، مدیریت کانال‌های انتقال آب و مشارکت کشاورزان در حفاظت از شبکه‌های آبیاری ضروری است (همان منبع). به عبارت دیگر، افزایش رشد جمعیت و نگرانی از کمبود مواد غذایی، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران مربوطه را به سمت تشکیل‌های آب‌بران در بخش کشاورزی گرایش داده است (Yerkan, 2003). از طرف دیگر، امروزه موضوع سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان یک اصل اساسی برای نیل به توسعه‌ی پایدار محسوب شده و حکومت‌ها و دولتمردانی موفق قلمداد می‌شوند که بتوانند با اتخاذ سیاست‌های لازم و ارائه‌ی راهکارهای مناسب در ارتباط با جامعه به تولید و توسعه سرمایه اجتماعی بیشتر نائل شوند (مبشری، ۱۳۸۷). سرمایه‌ی

یکدیگر گره خورده‌اند و ۲) پیوستگی ذهنی که بیانگر این مطلب است که روابط بین افراد باید از نوع عمل متقابل، اعتماد و شامل احساسات مثبت باشد.

آنچه از تعاریف متعدد سرمایه‌ی اجتماعی برمی‌آید این است که این مفهوم دربردارنده‌ی مفاهیمی همچون اعتماد، همکاری و روابط متقابل بین اعضای یک گروه بوده به نحوی که گروه را به سمت دست‌یابی به هدفی مبتنی بر ارزش‌ها و معیار رایج در جامعه، هدایت می‌کند. لذا آنچه از این تعریف استنباط می‌شود این است که هر چند ممکن است سرمایه‌ی اجتماعی به دلیل تقویت نیروهای جاذبه بین اعضای یک گروه و نیروهای دافعه‌ی بین گروه‌های متفاوت، لزوماً عامل مثبتی در یک جامعه به شمار نیاید ولی قطعاً برای پیشبرد و سهولت در عملکرد اقتصادی- اجتماعی آن جامعه یک عامل ضروری به شمار می‌رود (مبشری، ۱۳۸۷). با توجه به ماهیت و اهمیت سرمایه‌ی اجتماعی که به طور مبسوط مورد بررسی قرار گرفت، مطالعات مختلفی در زمینه ارتباط یا تأثیر سرمایه اجتماعی بر جنبه‌ها و فعالیت‌های مختلف توسعه انجام شده است. در بحث شبکه‌های آبیاری و زه‌کشی که موضوع مطالعه حاضر می‌باشد، باید اشاره کرد که به طور کلی کشاورزان اصلی‌ترین عامل در مدیریت مصرف آب و تولید فرآورده‌های کشاورزی محسوب می‌شوند و هر فرآیند و اقدامی که در شبکه‌های آبیاری و زه‌کشی بدون توجه به تأثیر و نقش کشاورزان انجام شود، بازدهی کافی و مطلوبی نخواهد داشت. لذا به منظور کاهش مشکلات موجود در شبکه‌های آبیاری و زه‌کشی از یک سو و افزایش بازدهی آب کشاورزی از سوی دیگر، عزم ملی برای اثربخش کردن نقش کشاورزان در برنامه‌ریزی، مدیریت، بهره‌برداری و نگهداری از شبکه‌های آبیاری و زه‌کشی نیاز می‌باشد (شاهرودی و چیدری، ۱۳۸۷). تجربیات کشورهای مختلف نشان می‌دهد که یکی از کارآمدترین راهکارهای تحقق اهداف مدیریت آب کشاورزی، جلب مشارکت کشاورزان از طریق تأسیس تشکل‌های آب‌بران برای بهره‌برداری، نگهداری، مدیریت شبکه‌های آبیاری و زه‌کشی و انتقال شبکه‌ها به کشاورزان می‌باشد (Pradhan, 2002). بنابراین، مشارکت یکی از رویکردهای اساسی

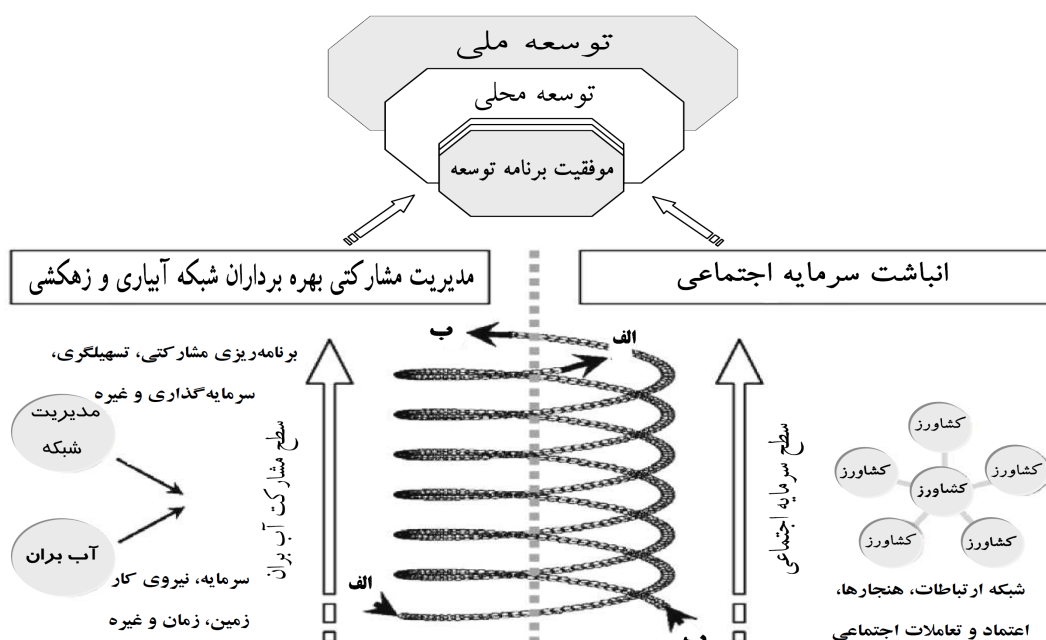
تسهیل‌کننده‌ی مبادلات در فضای اجتماعی است که هزینه‌ی مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل می‌رساند و برای حل مسائل مربوط به نظم اجتماعی، نقش تعیین‌کننده‌ای دارد و عنصری پیش‌قراردادی و تقویت‌کننده‌ی حیات اجتماعی است. همچنین، انسجام اجتماعی دلالت بر توافق جمعی بین اعضای یک جامعه دارد و مشارکت اجتماعی بر تحکیم قدرت توده‌های محروم دلالت دارد (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۸). از این دید، سه عنصر اصلی مشارکت عبارتند از: تسهیم قدرت و منابع کمیاب، کوشش‌های آگاهانه و عمومی گروه‌های اجتماعی برای کنترل سرنوشت خویش و بهبود زندگی، و بالاخره بازگشودن فرصت‌هایی برای سطوح پایین (خاتون‌آبادی و همکاران، ۱۳۸۰). ماجدی و لهسایی‌زاده (۱۳۸۵) به نقل از آپهوف (Uphoff) می‌نویسند که برای فهم بهتر سرمایه‌ی اجتماعی باید آن را به دو طبقه‌ی مرتبط به هم تقسیم کرد: ساختاری و شناختی. این تقسیم‌بندی برای فهم سرمایه‌ی اجتماعی به همان اندازه اهمیت دارد که منابع تجدیدشونده و غیر تجدیدشونده برای سرمایه‌ی طبیعی، دارای اهمیت است. آپهوف عقیده دارد که سرمایه اجتماعی یک دارایی است که از دو جزء ساختاری و شناختی تشکیل شده است. بعد ساختاری سرمایه‌ی اجتماعی، بیرونی، قابل مشاهده و عینی (Objective) بوده در حالی که بعد شناختی آن درونی و ذهنی (Subjective) می‌باشد. با این وجود، این دو قلمرو در عمل با هم متصل می‌باشند. بعد شناختی به بخش نامحسوس سرمایه‌ی اجتماعی مانند ارزش‌ها، باورها، نگرش‌ها، رفتارها و هنجارهای اجتماعی می‌پردازد. ارزش‌های شناختی، نشان‌دهنده‌ی روحیه‌ی اعتماد و یکپارچگی اعضا و نیز ارتباط متقابل بین اعضای یک جامعه می‌باشد. بعد ساختاری سرمایه‌ی اجتماعی دربرگیرنده‌ی ساختارها و شبکه‌هایی است که حاوی فرآیندهای تصمیم‌گیری جمعی، مشارکت اجتماعی، مسئولیت متقابل و به طور کلی آن چیزی است که مردم احساس می‌کنند. پکستون (Paxton, 1999) نیز اعتقاد دارد که سرمایه‌ی اجتماعی شامل دو مؤلفه می‌باشد: ۱) پیوستگی عینی بین افراد که نشان‌دهنده این است که افراد در یک فضای اجتماعی به

تولید کشاورزی به این نتیجه رسیده‌اند که ۴ عامل مبادله‌ی اطلاعات با خارج از نظام اجتماعی، اعتماد به نهادها، شبکه‌ی روابط رسمی و میزان آگاهی، به ترتیب به عنوان مهم‌ترین عوامل متمایزکننده دو گروه می‌باشد. در این زمینه، شاهرودی و چیدری (۱۳۸۷) در تحقیقی به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت کشاورزان در مدیریت شبکه‌ی آبیاری در استان خراسان رضوی پرداخته و بیان داشته‌اند که بین عملکرد کشاورزان در زمینه‌ی شیوه‌های مدیریت آب زراعی، تماس‌های ترویجی، کانال‌های ارتباطی، مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی، نگرش کشاورزان نسبت به تعاونی آبران با وضعیت مشارکت آنان در مدیریت شبکه‌های آبیاری، ارتباط معنی‌دار و مستقیمی وجود دارد.

احمدی فیروزجایی و همکاران (Ahmadi Firouzjaie et al., 2007) نیز در پژوهشی تحت عنوان تأثیر سرمایه اجتماعی در پذیرش برنامه‌های توسعه روستایی توسط کشاورزان منطقه دریای خزر، به این نتیجه رسیدند که پذیرندگان برنامه‌های توسعه، دارای سطوح بالاتری از سرمایه اجتماعی می‌باشند. همچنین عنوان کرده‌اند که سطوح بالای مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در جوامع پذیرندگان به عنوان عاملی انگیزشی برای افزایش مشارکت اجتماعی و فعالیت‌های جمعی آن‌ها می‌باشد.

به طور کلی میزان سرمایه‌ی اجتماعی در هر گروه یا جامعه‌ای نشان‌دهنده‌ی میزان اعتماد افراد به یکدیگر و انسجام موجود در جامعه است. همچنین وجود میزان قابل قبولی از سرمایه‌ی اجتماعی موجب تسهیل کنش‌های اجتماعی می‌شود، به طوری که در مواقع بحرانی می‌توان برای حل مشکلات از سرمایه اجتماعی به عنوان اصلی‌ترین منبع حل مشکلات و اصلاح فرآیندهای موجود سود برد. از این رو توجه به سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان یکی از عوامل مؤثر در تقویت یا تضعیف مشارکت در برنامه‌های توسعه‌ای، اهمیت بسزایی دارد. با توجه به موارد فوق‌الذکر و برای ارزیابی تأثیر متغیرهای سرمایه‌ی اجتماعی، نگرشی و متغیرهای جمعیتی و زراعی بر مشارکت آبران که هدف اصلی پژوهش حاضر می‌باشد، چارچوب نظری پژوهش به صورت زیر در نظر گرفته شد (نگاره ۱).

دوران اخیر می‌باشد که اهمیت آن در فعالیت‌ها و برنامه‌های مختلف توسعه از جمله مدیریت آبیاری و زهکشی (همان منبع)، طرح‌های آبخیزداری (بقایی و همکاران، ۱۳۸۷)، طرح‌های بیابان زدایی (آجیلی و همکاران، ۱۳۸۶) و بسیاری زمینه‌های دیگر مورد تأکید قرار گرفته است. تعاونی آبران بر توسعه‌ی سرمایه‌های اجتماعی، انسانی، فیزیکی، مالی و طبیعی تأثیرگذار بوده است، به طوری که شبکه‌ی آبیاری دارای تعاونی آبران، با ارتقای مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی، بهبود تماس‌های ترویجی، گسترش کانال‌های اطلاع‌رسانی مناسب، مشارکت بیشتر آبران در مدیریت آب آبیاری، بر میزان نگرش کشاورزان در زمینه‌ی توسعه و به‌کارگیری شیوه‌های مدیریت آب کشاورزی (به ویژه سرمایه‌گذاری در فناوری آبیاری تحت فشار) نسبت به شبکه‌های فاقد تعاونی آبران، اثربخش‌تر می‌باشند (شاهرودی و چیدری، ۱۳۸۷). موسوی (۱۳۸۵) نیز در پژوهش خود عنوان کرده است که مشارکت تحقق نمی‌یابد مگر با وجود تحقق مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و سرمایه اجتماعی تنها با تجلی شاخص‌هایی همچون اعتماد و پیوندهای بین فردی و همچنین اعتماد به نهاد‌های رسمی و غیر رسمی محقق خواهد شد. مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی با فراهم شدن شرایط لازم که بیشتر در سطوح کلان جامعه قرار دارد، بروز و ظهور می‌یابند. کیلبری (Killerby, 2001) به نقل از نارایان و پریچت (Narayan & Pritchett) می‌نویسد که احتمال بیشتری وجود دارد که روستاییان دارای سرمایه‌ی اجتماعی بالاتر، با فعالیت‌های نوین کشاورزی سازگارتر باشند. همچنین، بینگتون و کارل (Bebington & Carrol, 2000) در مطالعه‌ی خود به این نتیجه رسیده‌اند که سرمایه‌ی اجتماعی، تأثیر مثبتی بر توسعه محلی داشته است. کرامب (Cramb, 2004) در پژوهشی نشان داده است که توسعه‌ی سرمایه اجتماعی، موجب بهبود رفتار کشاورزان در زمینه شیوه‌های مدیریت منابع کشاورزی و در نتیجه باعث تسهیل و افزایش شدت میزان به‌کارگیری فناوری‌های کشاورزی می‌شوند. همچنین، احمدی فیروزجایی و همکاران (۱۳۸۵) در مقایسه‌ی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی‌های

نگاره ۱- اثرات هم‌افزایی و تعاملی بین سطح مشارکت آب‌بران و انباشت سرمایه‌های اجتماعی (اقتباس از Yamaoka, 2007)

روش پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی- همبستگی می‌باشد که با بهره‌گیری از روش پیمایش انجام شده است. جامعه‌ی آماری مورد مطالعه در این پژوهش، شامل کشاورزان تحت پوشش شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی حوزه‌ی آبخیز دشت لیشر شهرستان گچساران است (N= ۴۱۷) که از این میان، تعداد ۱۹۰ نفر با استفاده از جدول نمونه‌گیری پاتن (Patten, 2000)، به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی شده (برحسب سهم روستاهای تحت پوشش شبکه) به عنوان نمونه‌ی آماری انتخاب شدند. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش با تکمیل پرسشنامه از طریق مصاحبه گردآوری شد و در نهایت تعداد ۱۶۳ پرسشنامه جهت تجزیه و تحلیل انتخاب و تعداد ۲۷ پرسشنامه به دلیل مخدوش و ناقص بودن حذف شدند. قابل ذکر است که دشت لیشر در ۲۰ کیلومتری غرب شهر دوگنبدان (گچساران) استان کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی حوزه آبخیز لیشر، ۳۸۵۷ هکتار از اراضی این دشت را در

این پژوهش بر پایه این پیش‌فرض است که وجود سطوح نسبتاً بالای سرمایه اجتماعی اثر مثبت و مستقیمی بر سطوح مشارکت خواهد داشت. بنابراین، با توجه به این که در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی دشت لیشر گچساران اکنون جلب مشارکت آب‌بران مهم‌ترین چالش پیش روی دست اندرکاران می‌باشد، شناخت نقش سرمایه‌ی اجتماعی در جلب مشارکت آب‌بران در مدیریت و بهره‌برداری شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی منطقه‌ی مذکور به عنوان هدف اصلی مطالعه‌ی حاضر در نظر گرفته شد. در این راستا، اهداف اختصاصی زیر مدنظر قرار گرفت:

- شناخت ویژگی‌های فردی پاسخگویان
- شناخت میزان سرمایه اجتماعی، مشارکت، نگرش نسبت به نهادها و نگرش نسبت به اثربخشی مشارکت در بین آب‌بران
- تبیین تفاوت سرمایه اجتماعی در بین کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی آب‌بران و تعاونی تولید
- ارائه راهکارهایی جهت بهبود وضعیت مشارکت آب‌بران

و دسته‌بندی داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS/17، از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار، فراوانی و درصد) و آمار استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، اسپیرمن، آزمون تی و تحلیل واریانس و تحلیل رگرسیون خطی) به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده گردیده است.

یافته‌ها و بحث

۱- ویژگی‌های فردی نمونه‌های مورد مطالعه

یافته‌های حاصل از تحلیل توصیفی ویژگی‌های فردی پاسخگویان بیانگر این است که میانگین سنی پاسخگویان در حدود ۴۶ سال با انحراف معیار ۱۴/۸ سال و میانگین تعداد افراد تحت تکفل ۵/۵ نفر با انحراف معیار ۲/۷۳ نفر بوده است. همچنین ۱۸ نفر (۱۱ درصد) از افراد مورد مطالعه مجرد و مابقی (۸۹ درصد) متأهل بوده‌اند. افزون بر این، ۴۲ نفر از پاسخگویان (۲۵/۸ درصد) بی‌سواد بوده و تنها ۱۳ نفر (۸ درصد) دارای تحصیلات بالاتر از دیپلم می‌باشند. میانگین تجربه‌ی کشاورزی نمونه‌های مورد پژوهش، در حدود ۲۶ سال بوده است. میانگین مساحت اراضی پاسخگویان ۲/۲۷ هکتار بوده و اکثریت بهره‌برداران (۱۱۶ نفر یا ۷۱/۱ درصد) کمتر از ۱۰ هکتار زمین زراعی دارند. همچنین میانگین اراضی تحت پوشش شبکه‌ی آبیاری، ۵/۲۲ هکتار می‌باشد.

در خصوص عضویت در نهادهای عمومی روستا، یافته‌ها حکایت از آن دارد که ۱/۸ درصد از پاسخگویان عضو شورای اسلامی بوده و تعداد ۸۷ نفر عضویت تعاونی روستایی را دارند.

بر می‌گیرد. ابزار اصلی مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه‌ای محقق ساخته بود که اطلاعات مورد نیاز آن بر اساس پیش‌نگاشته‌ها، فرضیه‌ها و سؤالات پژوهش طراحی و تهیه گردید. پرسشنامه مشتمل بر ۵ بخش بود. بخش اول تا چهارم به سنجش مشارکت (۱۰ گویه)، سرمایه اجتماعی (۱۱ گویه)، نگرش نسبت به کارکنان و نهادهای مرتبط به امور آب (۶ گویه) و نگرش نسبت به اثربخشی مشارکت (۱۲ گویه) اختصاص داشت که همگی با طیف شش‌گزینه‌ای لیکرت از هیچ=۰ تا خیلی زیاد=۵، سنجیده شده‌اند. بخش پنجم شامل ویژگی‌های فردی و زراعی کشاورزان بوده است.

برای تعیین روایی صوری و محتوایی پرسشنامه، از نظرات و مشورت‌های پنج نفر از اساتید و کارشناسان موضوعی بهره گرفته شد و تعداد معدودی پرسشنامه تکثیر و در اختیار آنها قرار گرفت و از نظرات آن‌ها در اصلاح پرسشنامه استفاده گردید. در این مرحله تعدادی از سؤالات حذف یا اصلاح شده و مواردی هم به پرسشنامه اضافه گردید. جهت تعیین پایایی سؤالات پرسشنامه، آزمون پیشاهنگ در خارج از محدوده‌ی تحقیق در منطقه‌ی درودزن فارس انجام پذیرفت و نواقص پرسشنامه برطرف گردید. برای مطالعه پیش‌آهنگ در محدوده مشابه جامعه‌ی آماری، تعداد ۳۰ پرسشنامه تکمیل و گردآوری گردید و اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار SPSS/17 داده‌پردازی شد و ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از سازه‌های مورد مطالعه بدست آمد که بر اساس نتایج آن، پرسشنامه مورد اصلاح قرار گرفت. جدول ۱ نتایج حاصل از آزمون آلفای کرونباخ را نشان می‌دهد. پس از جمع‌آوری

جدول ۱- نتایج حاصل از آزمون آلفای کرونباخ به منظور بررسی پایایی پرسشنامه

سازه‌ها	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ (α)
مشارکت آب‌بران در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی	۱۰	۰/۷۳۵
سرمایه‌ی اجتماعی	۱۱	۰/۸۶۹
نگرش نسبت به نهادهای مربوط به امور آب و آبیاری	۶	۰/۸۲۴
نگرش نسبت به اثربخشی مشارکت	۱۲	۰/۹۰۱

آب‌بران در مورد در اختیار قرار دادن قسمتی از اراضی زراعی جهت احداث کانال‌ها و زه‌کش‌ها، در اولویت اول و مشارکت در اعطای کمک مالی جهت تعمیر و نگهداری کانال‌ها و سازه‌های آبیاری در اولویت آخر قرار دارد (جدول ۲).

۳- سرمایه‌ی اجتماعی آب‌بران

همان‌گونه که اشاره شد سرمایه‌ی اجتماعی حاصل انباشت منابع بالقوه و بالفعلی است که مربوط به مالکیت یک شبکه‌ی بادوام از روابط کم و بیش نهادینه شده در بین افراد یک گروه می‌باشد. در این پژوهش برای سنجش سرمایه‌ی اجتماعی نیز از طیف لیکرت استفاده شد. جدول ۳، وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی پاسخگویان را نشان می‌دهد. میانگین میزان سرمایه‌ی اجتماعی پاسخگویان ۱/۹۶ است که نشان می‌دهد میزان سرمایه اجتماعی پاسخگویان در حد متوسط یا کمتر می‌باشد. به بیانی دیگر، میزان سرمایه اجتماعی حدود ۷۸ درصد از نمونه‌های مورد مطالعه، پایین‌تر از متوسط می‌باشد.

در میان نمونه‌های مورد پژوهش تنها ۱۲/۳ درصد، از سابقه‌ی مشارکت در طرح‌های مشارکتی برخوردارند. همچنین تعداد ۱۴۲ نفر از نمونه‌های مورد مطالعه (۸۷/۱ درصد) عضو تعاونی تولید می‌باشند، این در حالی است که تنها ۳۱/۹ درصد عضو تعاونی آب‌بران هستند. به بیان دیگر، عضویت کشاورزان در تعاونی تولید و شورای اسلامی روستا به ترتیب از بیشترین و کم‌ترین فراوانی در بین نهادهای عمومی روستا برخوردارند.

۲- مشارکت آب‌بران در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی

در جدول ۲، توزیع فراوانی آب‌بران بر حسب سطوح مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی بیان شده است. در این جدول با استفاده از طیف لیکرت، سطح مشارکت آب‌بران مورد ارزیابی قرار گرفته است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، میانگین میزان مشارکت آب‌بران ۱/۵۴ است که نشان‌دهنده‌ی مشارکت پایین پاسخگویان می‌باشد. به عبارت دیگر ۸۶/۶ درصد پاسخگویان مشارکت در حد متوسط به پایین و ۱۳/۴ درصد آب‌بران، در حد متوسط به بالا مشارکت داشته‌اند. افزون بر این، مشارکت

جدول ۲- توزیع فراوانی افراد بر حسب سطوح مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌ها
۱	۰/۵۲۲	۱/۱۶	۲/۲۲	در اختیار قرار دادن قسمتی از زمین زراعی به منظور احداث کانال‌ها، جاده‌ها و زهکش‌ها
۲	۰/۵۹۳	۱/۲۷	۲/۱۴	همکاری با مأموران دولت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به تعاونی‌های آب‌بران
۳	۰/۵۹۵	۱/۱۸	۱/۹۸	مشارکت در جمع‌آوری آب‌بها
۴	۰/۶۱۰	۱/۱۶	۱/۹	حضور در جلسات تعاونی‌های تولید و آب‌بران و تبادل نظر با سایر کشاورزان
۵	۰/۷۴۴	۱/۱۹۸	۱/۶۱	مشورت با کارشناسان و مأموران دولت برای حفظ و نگهداری کانال‌ها
۶	۰/۸۶۷	۱/۵۰	۱/۷۳	در اختیار قرار دادن ادوات و ماشین‌آلات شخصی به منظور ساخت کانال‌ها و سازه‌های آبیاری
۷	۱/۰۷۸	۱/۳۷	۱/۲۷	همکاری با دیگر کشاورزان در ساخت کانال‌های فرعی
۸	۱/۱۲۸	۱/۱۴	۱/۰۱	کمک به دیگر کشاورزان برای لایروبی کانال‌ها
۹	۱/۵۸	۱/۰۶	۰/۶۷	کمک مالی برای ساخت کانال‌ها و سازه‌ها
۱۰	۱/۶۲۲	۰/۹۹	۰/۶۱	کمک مالی جهت تعمیر و نگهداری کانال‌ها و سازه‌های آبیاری
-	-	۰/۷۲۹	۱/۵۴	مجموع

[†] دامنه میانگین می‌تواند بین هیچ=۰ تا خیلی زیاد=۵ متغیر باشد.

جدول ۳- توزیع فراوانی افراد بر حسب میزان سرمایه‌های اجتماعی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌ها
۱	۰/۲۸۲	۰/۸۸	۳/۱۲	شرکت در جشن‌ها و مراسم مذهبی در روستا
۲	۰/۳۴۱	۰/۹۹	۲/۹	کمک به دیگر کشاورزان در صورت بروز مشکل
۳	۰/۳۶۴	۰/۹۱	۲/۵	همکاری با نهادهای دولتی و غیر دولتی از قبیل دهیاری، مرکز خدمات کشاورزی، شورای اسلامی
۴	۰/۴۰۷	۱/۱۷	۲/۸۷	اعتماد به سایر کشاورزان برای سپردن امور مزرعه در صورت عدم حضور خود
۵	۰/۴۵۴	۰/۹۰	۱/۹۸	بیان عقاید و نظرات هنگام حضور در کلاس‌های آموزشی
۶	۰/۵۸۶	۱/۳۹	۲/۳۷	استفاده از نظرات دیگر کشاورزان برای تصمیم‌گیری‌های مهم زراعی و حل مشکلات روزمره
۷	۰/۶۵۸	۱/۳۳	۲/۰۲	استفاده از نظرات کارشناسان کشاورزی در تصمیم‌گیری‌های مهم آب و مدیریت آب
۸	۰/۶۶۶	۱/۲۸	۱/۹۲	مذاکره و مکاتبه با مسئولین در خصوص مشکلات روستا
۹	۰/۹۵۴	۱/۲۶	۱/۳۲	اعتماد به وعده‌ها و قول مسئولین دولتی
۱۰	۱/۰۳۶	۱/۴۲	۱/۳۷	ضمانت سایر کشاورزان جهت دریافت وام
۱۱	۱/۴۳۹	۰/۹۵	۰/۶۶	شرکت در نزاع‌های جمعی روستا و اختلاف نظر بر سر مسائل روزمره با سایر کشاورزان ^{††}
-	-	۰/۶۱۳	۱/۹۶	مجموع

[†] دامنه میانگین می‌تواند بین هیچ=۰ تا خیلی زیاد=۵ متغیر باشد.
^{††} وزن دهی پاسخ‌ها به صورت برعکس (هیچ=۵ تا خیلی زیاد=۰) می‌باشد.

به وضعیت توجه کارکنان به نظرات کشاورزان و احترام قائل شدن برای آنان دارند (جدول ۴).
 توصیف و دسته‌بندی‌بندی داده‌ها، بر پایه کمینه، میانگین، انحراف معیار و بیشینه (max=۴، SD=۰/۹۹۲ و $\mu=1/8$ ، min=۰)، از روش فاصله‌ی انحراف معیار از میانگین، به شرح زیر بوده است:

$$\text{نامساعد} = \text{Min} < A < \mu - SD$$

$$\mu - SD < B < \mu = \text{نسبتاً نامساعد}$$

$$\mu < C < \mu + SD = \text{نسبتاً مساعد}$$

$$\mu + SD < D < \text{Max} = \text{مساعد}$$

بر این اساس می‌توان وضعیت نگرش آب‌بران نسبت به نهادهای مربوط به امور آب را به صورت جدول ۵ ارائه داد. همانگونه که ملاحظه می‌شود، تنها ۳۰ نفر از پاسخگویان (۱۷/۳ درصد) دارای نگرش مثبت و مساعدی نسبت به نهادهای کارکنان مربوط به امور آب هستند، درحالی‌که ۴۹ درصد پاسخگویان، نگرشی در سطح نسبتاً نامساعد و نامساعد نسبت به نهادهای مربوط به امور آب و آبیاری برخوردار می‌باشند.

در این پژوهش، سازه شرکت در جشن‌ها و مراسم مذهبی دارای بیشترین میانگین (اولویت اول) و شرکت در نزاع‌ها و اختلافات جمعی دارای کم‌ترین میانگین می‌باشد (جدول ۳).

۴- نگرش آب‌بران نسبت به نهادهای مربوط به امور آب در منطقه

در این پژوهش از پاسخگویان درخواست شد تا دیدگاه خود نسبت به نهادهای کارکنان مربوط به امور آب و آبیاری را بیان کنند. جدول ۴ نشان می‌دهد که میانگین نگرش آب‌بران ۱/۸ می‌باشد که نشان دهنده وضعیت متوسط به پایین آن می‌باشد. چنان که نتایج نشان می‌دهد نوع نگاه کشاورزان به نهادهای مربوط به امور آب و آبیاری و کارکنان آنان، منفی بوده و روحیه بی‌اعتمادی در بین جامعه مورد مطالعه غالب شده است. پاسخگویان بیش‌ترین نگرش مطلوب را نسبت به وضعیت عدالت‌ورزی و عدم تبعیض آن نهادهای کم‌ترین نگرش مساعد را نسبت

جدول ۴- توزیع فراوانی نگرش آب‌بران نسبت به نهادهای مربوط به امور آب

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌ها
۱	۰/۴۹۹	۱/۰۲۹	۲/۰۶	توجه به اصل عدالت‌ورزی و عدم تبعیض
۲	۰/۶۲۹	۱/۱۰۲	۱/۷۵	اهتمام کارکنان به برگزاری کلاس‌های توجیهی درمورد آب
۳	۰/۶۷۹	۱/۱۳۵	۱/۶۷	توجه کارکنان به انجام بازدیدهای منظم از روستاها جهت در جریان قرار گرفتن از مسائل و مشکلات کشاورزی
۴	۰/۷۶۲	۱/۳۸۱	۱/۸۱	توجه کارکنان به نظرات رهبران و بزرگان روستا
۵	۰/۷۷۱	۱/۲۳۴	۱/۶	توجه و اهتمام کارکنان به حل و فصل مشکلات مربوط به آب و آبیاری کشاورزان
۶	۰/۸۲۰	۱/۳۰۴	۱/۵۹	توجه کارکنان به نظرات کشاورزان و احترام قائل شدن برای آنان
-	-	۰/۹۹۲	۱/۸	مجموع

[†] دامنه میانگین می‌تواند بین هیچ=۰ تا خیلی زیاد=۵ متغیر باشد.

جدول ۵- توزیع فراوانی آب‌بران بر اساس میزان نگرش نسبت به نهادها و کارکنان مربوط به امور آب

نگرش	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
نامساعد	۲۷	۱۶/۵	۱۸/۷	۱۸/۶
نسبتاً نامساعد	۴۴	۲۷/۰	۳۰/۳	۴۹/۰
نسبتاً مساعد	۴۴	۲۷/۰	۳۰/۳	۷۹/۳
مساعد	۳۰	۱۷/۳	۲۰/۷	۱۰۰
بی‌پاسخ	۱۸	۱۱/۰	-	-
جمع	۱۶۳	۱۰۰	۱۰۰	-

۵- نگرش آب‌بران نسبت به اثربخشی مشارکت

جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که میانگین نگرش آب‌بران نسبت به اثربخشی مشارکت ۲/۹۶ می‌باشد که حاکی از وضعیت متوسط به بالا است. بالاترین میانگین اثربخشی مشارکت از دید پاسخگویان مربوط به افزایش احساس مسئولیت‌پذیری کشاورزان و کاهش روحیه بی‌تفاوتی آنان و کم‌ترین میانگین مربوط به کاهش خطرات احتمالی طرح‌ها می‌باشد.

۶- همبستگی ویژگی‌های جمعیت شناختی، زراعی، نگرشی و سرمایه‌ی اجتماعی نمونه‌های مورد مطالعه با متغیر میزان مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی

بررسی ضرایب همبستگی نشان می‌دهد که رابطه میان سن، جنسیت، وضعیت تأهل، سطح تحصیلات، مدت زمان اقامت در روستا، تعداد قطعات اراضی، مساحت کل اراضی زراعی، اراضی آبی، اراضی دیم، اراضی تحت پوشش شبکه، عضویت در شورای اسلامی روستا، عضویت در تعاونی روستایی و نگرش کشاورزان مورد مطالعه نسبت به نهادها و کارکنان وابسته به امور آب، با میزان مشارکت آنان در شبکه آبیاری و زه‌کشی معنی‌دار نیست (جدول ۷).

برای توصیف میزان همبستگی بین متغیرها از الگوی دیویس (Davis, 1971) استفاده شد. بر اساس این الگو، ضرایب همبستگی ۰/۰۹ - ۰/۰۱ = جزئی، ۰/۲۹ - ۰/۱۰ = پایین، ۰/۴۹ - ۰/۳۰ = متوسط، ۰/۶۹ - ۰/۵۰ = بالا، ۰/۹۹ - ۰/۷۰ = خیلی بالا و ۱ = کامل، توصیف می‌شوند.

جدول ۶- توزیع فراوانی و اولویت‌بندی نگرش آبران نسبت به اثربخشی مشارکت

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌ها
۱	۰/۲۳۲	۰/۸۱۹	۳/۵۲	انجام سریع‌تر کارها
۲	۰/۲۷۷	۰/۹۰۹	۳/۲۷	توزیع عادلانه آب
۳	۰/۲۸۴	۰/۹۲۰	۳/۲۳	جذب کمک‌های دولتی
۴	۰/۳۱۱	۱/۰۹۹	۳/۵۳	احساس مسئولیت کشاورزان و جلوگیری از تخریب کانال‌ها
۵	۰/۳۲۲	۰/۹۱۰	۲/۸۲	اعتماد به نفس جهت حضور در سایر طرح‌ها
۶	۰/۳۲۵	۰/۹۹۸	۳/۰۷	کمک به رفع تضادهای احتمالی
۷	۰/۳۵۴	۰/۹۲۵	۲/۶۱	تشویق بهره‌برداران به شرکت در سایر فعالیت‌های گروهی
۸	۰/۳۷۸	۱/۰۲۹	۲/۷۲	حفظ و ذخیره آب توسط کشاورزان
۹	۰/۳۹۵	۱/۰۴۳	۲/۶۴	افزایش دانش و آگاهی کشاورزان
۱۰	۰/۴۰۶	۱/۱۱۱	۲/۷۳	بکارگیری تجربیات و دانش بومی کشاورزان
۱۱	۰/۴۱۲	۰/۹۹۵	۲/۴۱	احساس امنیت شغلی کشاورزان
۱۲	۰/۴۲	۰/۹۶۶	۲/۳۰	کاهش خطرات احتمالی طرح‌ها
-	-	۰/۵۵۳	۲/۹۶	مجموع

[†] دامنه‌ی میانگین می‌تواند بین ۰ تا ۵ متغیر باشد.

۷- همبستگی ویژگی‌های جمعیت شناختی، زراعی، نگرشی و مشارکت آبران با متغیر میزان سرمایه اجتماعی

بررسی ضرایب همبستگی نشان می‌دهد که میان متغیرهای مشارکت آبران در شبکه آبیاری و زه‌کشی، نگرش نسبت به نهادهای مربوط به امور آب، مساحت کل اراضی زراعی، اراضی آبی، دیام، اراضی تحت پوشش شبکه و تعداد قطعات اراضی زراعی کشاورزان، با میزان سرمایه‌ی اجتماعی آنان رابطه‌ای مثبت و در سطح ۱ درصد معنی‌دار می‌باشد. بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان عنوان کرد که هر چه مشارکت آبران در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی بیشتر باشد، میزان سرمایه اجتماعی آنان به طور معنی‌داری افزایش می‌یابد. این در حالی است که رابطه متغیرهای عضویت در تعاونی روستایی و تعاونی تولید و تعاونی آبران با سرمایه‌ی اجتماعی نمونه‌های مورد مطالعه، منفی می‌باشد (جدول ۸).

ضرایب همبستگی محاسبه شده برای متغیرهای تعداد اعضای تحت تکفل، تجربه‌ی کشاورزی و سابقه‌ی مشارکت با میزان مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی در سطح ۵ درصد معنی‌دار است. بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان بیان کرد که بین تعداد اعضای خانوار (افراد تحت تکفل)، تجربه‌ی کشاورزی و سابقه‌ی مشارکت در طرح‌های مشارکتی با میزان مشارکت در شبکه آبیاری و زه‌کشی، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری در سطح پایین وجود دارد. همچنین ضریب پیرسون و سطح معنی‌داری محاسبه شده برای متغیر سرمایه اجتماعی ($r = 0/265$ و $r = 0/002 = p$)، نشان می‌دهد که بین سرمایه اجتماعی آبران با میزان مشارکت آنان در شبکه آبیاری و زه‌کشی رابطه‌ای مثبت بوده و در سطح ۱ درصد معنی‌دار است. افزون بر این، ضرایب اسپیرمن و سطح معنی‌داری محاسبه شده برای متغیرهای عضویت در تعاونی تولید و تعاونی آبران بیانگر رابطه منفی بین این متغیرها و میزان مشارکت در شبکه آبیاری و زه‌کشی می‌باشد.

جدول ۷- همبستگی ویژگی‌های فردی و نگرشی و سرمایه اجتماعی پاسخگویان با متغیر میزان مشارکت در شبکه آبیاری و زهکشی

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	توصیف همبستگی	تعداد پاسخگو
سن	۰/۱۱۸	۰/۱۵۳	-	۱۴۹
جنسیت [†]	۰/۰۳۱	۰/۷۰۷	-	۱۴۹
وضعیت تأهل [†]	۰/۰۵۰	۰/۵۴۵	-	۱۴۹
تعداد افراد تحت تکفل	۰/۱۷۴	۰/۰۳۷	پایین	۱۴۵
سطح تحصیلات	-۰/۰۵۳	۰/۵۲۳	-	۱۴۸
تجربه‌ی کشاورزی	۰/۲۰۶	۰/۰۱۴	پایین	۱۴۳
مدت زمان اقامت در روستا	۰/۱۱۷	۰/۱۵۵	-	۱۴۹
تعداد قطعات اراضی زراعی	۰/۰۱۵	۰/۸۵۷	-	۱۴۹
مساحت کل اراضی زراعی	۰/۱۱۲	۰/۱۷۶	-	۱۴۹
اراضی آبی	۰/۱۴۵	۰/۰۷۸	-	۱۴۸
اراضی دیم	-۰/۰۱۲	۰/۸۸۶	-	۱۴۹
اراضی تحت پوشش شبکه	۰/۱۵۲	۰/۰۷۶	-	۱۳۸
سابقه‌ی مشارکت در طرح‌های مشارکتی [†]	۰/۱۹۶	۰/۰۳۸	پایین	۱۱۲
عضویت در شورای اسلامی [†]	۰/۰۲۹	۰/۷۲۱	-	۱۴۹
عضویت در تعاونی روستایی [†]	۰/۰۲۸	۰/۷۳۵	-	۱۴۹
عضویت در تعاونی تولید [†]	-۰/۳۵۱	۰/۰۰۰	متوسط	۱۴۹
عضویت در تعاونی آبران [†]	-۰/۴۴۰	۰/۰۰۰	متوسط	۱۴۹
نگرش نسبت به نهادهای مربوط به امور آب	۰/۰۷۰	۰/۴۲۲	-	۱۳۵
نگرش نسبت به اثربخشی مشارکت	۰/۳۲۵	۰/۱۴۴	متوسط	۱۱۹
سرمایه اجتماعی	۰/۲۶۵	۰/۰۰۲	پایین	۱۳۵

[†] در حالی که این متغیرها از طریق ضریب همبستگی اسپیرمن سنجیده شده‌اند برای سایر متغیرها ضریب همبستگی پیرسون مورد استفاده قرار گرفته است.

۸- همبستگی ویژگی‌های جمعیت شناختی، زراعی، سرمایه‌ی اجتماعی و مشارکت آبران با متغیر نگرش نسبت به نهادهای مربوط به امور آب

جدول ۹ همبستگی میان متغیرهای مستقل و متغیر وابسته (نگرش نسبت به نهادهای) را نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود میان متغیرهای مساحت کل اراضی زراعی و تعداد قطعات اراضی (در سطح ۵ درصد) و متغیرهای اراضی آبی، اراضی تحت پوشش شبکه

و میزان سرمایه‌ی اجتماعی (در سطح ۱ درصد)، با متغیر نگرش نسبت به نهادهای مربوط به امور آب رابطه‌ای مثبت و معنی‌داری وجود دارد. بنابراین با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان بیان کرد که بین متغیرهای مساحت اراضی آبی، اراضی تحت پوشش شبکه و میزان سرمایه‌ی اجتماعی با نگرش نسبت به نهادهای، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری به ترتیب در سطوح "متوسط، متوسط و بالا" وجود دارد.

جدول ۸- همبستگی ویژگی‌های جمعیت شناختی، زراعی، نگرشی و مشارکت آب‌بران با متغیر میزان سرمایه اجتماعی

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری	توصیف همبستگی	تعداد پاسخگو
سن	۰/۰۵۹	۰/۴۸۶	-	۱۴۳
جنسیت [†]	-۰/۰۵۴	۰/۵۲۳	-	۱۴۳
وضعیت تأهل [†]	-۰/۰۱۲	۰/۸۸۶	-	۱۴۳
تعداد افراد تحت تکفل	۰/۱۲۷	۰/۱۳۵	-	۱۴۵
سطح تحصیلات	۰/۰۲۴	۰/۷۸۰	-	۱۴۳
تجربه‌ی کشاورزی	-۰/۰۱۳	۰/۸۷۷	-	۱۳۹
مدت زمان اقامت در روستا	۰/۱۵۵	۰/۰۶۵	-	۱۴۳
تعداد قطعات اراضی زراعی	۰/۲۲۲	۰/۰۰۸	پایین	۱۴۳
مساحت کل اراضی زراعی	۰/۱۸۴	۰/۰۲۸	پایین	۱۴۳
اراضی آبی	۰/۲۲۱	۰/۰۰۸	پایین	۱۴۲
اراضی دیم	۰/۰۱۳	۰/۸۸۱	-	۱۴۳
اراضی تحت پوشش شبکه	۰/۲۸۲	۰/۰۰۱	پایین	۱۳۴
سابقه‌ی مشارکت در طرح‌های مشارکتی [†]	۰/۲۲۴	۰/۰۲۰	پایین	۱۰۸
عضویت در شورای اسلامی [†]	۰/۰۵۳	۰/۵۲۶	-	۱۴۳
عضویت در تعاونی روستایی [†]	-۰/۳۶۴	۰/۰۰۰	متوسط	۱۴۳
عضویت در تعاونی تولید [†]	-۰/۱۸۹	۰/۰۲۴	پایین	۱۴۳
عضویت در تعاونی آب‌بران [†]	-۰/۲۷۰	۰/۰۰۱	پایین	۱۴۳
نگرش نسبت به نهادهای مربوط به امور آب	۰/۵۹۳	۰/۰۰۰	بالا	۱۲۹
مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی	۰/۲۶۵	۰/۰۰۲	پایین	۱۳۵
نگرش نسبت به اثربخشی مشارکت	۰/۱۳۸	۰/۱۴۴	-	۱۱۴

[†] در حالی که این متغیرها از طریق ضریب همبستگی اسپیرمن سنجیده شده‌اند برای سایر متغیرها ضریب همبستگی پیرسون مورد استفاده قرار گرفته است.

۹- مقایسه میانگین سرمایه اجتماعی، نگرش نسبت به نهادها و اثربخشی مشارکت و مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی بین چند گروه دوگانه از آزمودنی‌ها

جهت مقایسه میانگین سازه‌های مذکور در بین گروه‌های دوگانه (دارا/ بدون سابقه‌ی مشارکت؛ عضو/ غیر عضو تعاونی‌های روستایی، تولید و آب‌بران) از آزمون تی مستقل استفاده شد.

به بیانی دیگر می‌توان گفت که هر چه سرمایه‌ی اجتماعی کشاورزان بالاتر باشد، نگرش آنان نسبت به کارکنان و نهادهای مربوط به امور آب و آبیاری، به طور معنی‌داری مساعدتر خواهد بود.

این در حالی است که رابطه متغیرهای عضویت در تعاونی روستایی و تعاونی آب‌بران با نگرش نمونه‌های مورد مطالعه نسبت به نهادها و کارکنان وابسته به امور آب، منفی می‌باشد (جدول ۹).

جدول ۹: همبستگی ویژگی‌های جمعیت شناختی، زراعی، سرمایه‌ی اجتماعی و مشارکت آب‌بران با متغیر نگرش نسبت به نهادهای مربوط به امور آب

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری	توصیف همبستگی	تعداد پاسخگو
سن	-۰/۰۶۴	۰/۴۴۴	-	۱۴۵
جنسیت [†]	-۰/۰۵۵	۰/۵۱۴	-	۱۴۵
وضعیت تأهل [†]	-۰/۰۱۴	۰/۸۶۵	-	۱۴۵
تعداد افراد تحت تکفل	۰/۱۲۱	۰/۱۵۶	-	۱۴۰
سطح تحصیلات	۰/۱۱۴	۰/۱۷۳	-	۱۴۴
تجربه‌ی کشاورزی	-۰/۱۵۲	۰/۰۷۴	-	۱۳۹
مدت زمان اقامت در روستا	-۰/۰۲۷	۰/۷۴۴	-	۱۴۵
تعداد قطعات اراضی زراعی	۰/۱۹۲	۰/۰۲۱	پایین	۱۴۵
مساحت کل اراضی زراعی	۰/۱۶۳	۰/۰۵۰	پایین	۱۴۵
اراضی آبی	۰/۳۳۲	۰/۰۰۰	متوسط	۱۴۴
اراضی دیم	۰/۱۱۴	۰/۱۷۱	-	۱۴۵
اراضی تحت پوشش شبکه	۰/۳۴۶	۰/۰۰۰	متوسط	۱۳۵
سابقه‌ی مشارکت در طرح‌های مشارکتی [†]	-۰/۱۱۵	۰/۲۳۲	-	۱۰۹
عضویت در شورای اسلامی [†]	-۰/۰۹۷	۰/۲۴۶	-	۱۴۵
عضویت در تعاونی روستایی [†]	-۰/۳۵۷	۰/۰۰۰	متوسط	۱۴۵
عضویت در تعاونی تولید [†]	-۰/۰۷۸	۰/۳۵۱	-	۱۴۵
عضویت در تعاونی آب‌بران [†]	-۰/۲۸۳	۰/۰۰۱	پایین	۱۴۵
سرمایه‌ی اجتماعی آب‌بران	۰/۵۹۳	۰/۰۰۰	بالا	۱۲۹
مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی	۰/۰۷۰	۰/۴۲۲	-	۱۳۵
نگرش نسبت به اثربخشی مشارکت	۰/۰۳۱	۰/۷۳۹	-	۱۲۰

[†] در حالی که این متغیرها از طریق ضریب همبستگی اسپیرمن سنجیده شده‌اند برای سایر متغیرها ضریب همبستگی پیرسون مورد استفاده قرار گرفته است.

۱۰- مقایسه‌ی میانگین مشارکت، سرمایه‌ی اجتماعی و نگرش به نهادهای و اثربخشی مشارکت در بین روستاهای مختلف

برای مقایسه‌ی میانگین متغیرهای فوق در بین هفت روستای مورد مطالعه از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه (One-way ANOVA) استفاده شد. نتایج حاصل از این آزمون نشان می‌دهد که از لحاظ میانگین نگرش کشاورزان به اثربخشی مشارکت، از لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری بین روستاهای مورد بررسی وجود ندارد ($F= ۲/۰۴۱$ و $P= ۰/۰۶۵$). اما از لحاظ میانگین مشارکت، سرمایه

نتایج این بررسی نشان داد که بین دو گروه دارا و بدون سابقه در طرح‌های مشارکتی، از لحاظ مشارکت و سرمایه‌ی اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. این در حالی است که میزان نگرش نسبت به نهادهای در بین دو گروه مذکور، از لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری نداشته است. همچنین می‌توان عنوان کرد که تفاوت معنی‌داری در میزان مشارکت و سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو/ غیر عضو تعاونی‌های تولید و آب‌بران وجود دارد. اما میزان مشارکت آب‌بران عضو و غیرعضو تعاونی روستایی از لحاظ آماری، تفاوت معنی‌داری با یکدیگر ندارد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- مقایسه‌ی میانگین سرمایه اجتماعی، نگرش نسبت به نهادها و مشارکت بین چند گروه دوگانه از آزمودنی‌ها- آزمون تی تست مستقل

موضوع	گروه‌ها	مشارکت	سرمایه‌ی اجتماعی	نگرش نسبت به نهادها	اثر بخشی مشارکت
سابقه‌ی مشارکت	بلی	۱/۸۱۱	۲/۳۶	۲/۳۱	۲/۹۷
	خیر	۱/۴۲	۲/۰۰	۲/۰۲	۲/۹۲
	T	۲/۲۰۲	۲/۳۴	۱/۲۷۵	۰/۳۴۱
	P	۰/۰۳*	۰/۰۲۱*	۰/۲۰۵	۰/۷۳۴
عضویت تعاونی روستایی	بلی	۱/۵۱	۲/۱۶	۲/۱۱	۲/۹۱
	خیر	۱/۵۷	۱/۶۹	۱/۳۹	۳/۰۲
	T	-۰/۵۱۶	۴/۸۶	۴/۶۲۵	-۱/۰۶۸
	P	۰/۶۰۷	۰/۰۰۰**	۰/۰۰۰**	۰/۲۸۸
عضویت تعاونی تولید	بلی	۱/۶۳	۲/۰۰	۱/۸۴	۲/۹۹
	خیر	۰/۸۴۱	۱/۶۵	۱/۶۰	۲/۷۵
	T	۶/۷۲۷	۲/۲۱۳	۰/۹۶۹	۱/۳۶۲
	P	۰/۰۰۰**	۰/۰۲۸*	۰/۳۳۴	۰/۱۸۹
عضویت تعاونی آبران	بلی	۱/۹۹	۲/۲۰	۲/۲۰	۳/۰۰۷
	خیر	۱/۳۰	۱/۸۳	۱/۶۰	۲/۹۴
	T	۶/۰۶۹	۳/۵۰۸	۳/۵۸۹	۰/۶۵۹
	P	۰/۰۰۰**	۰/۰۰۰**	۰/۰۰۰**	۰/۵۱۱

$P \leq 0.01$ ** $P \leq 0.05$ *

کرد که روستاهای محمدآباد و آبانجیر به ترتیب از بیش‌ترین و کم‌ترین میزان سرمایه اجتماعی برخوردارند. تفاوت میانگین سرمایه‌ی اجتماعی روستای اسلام‌آباد تنها با روستاهای محمدآباد، مظفرآباد و آبانجیر معنی‌دار می‌باشد. یافته دیگر حاکی از آن است که بین میانگین سرمایه اجتماعی روستای آبانجیر با همه روستاهای دیگر از لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری وجود دارد. نتایج بدست آمده در مورد میانگین نگرش کشاورزان نسبت به نهادهای محلی مرتبط با امور آب، نشان دهنده وجود تفاوت معنی‌داری در بین روستاهای مختلف می‌باشد. بین میانگین نگرش افراد مورد مطالعه نسبت به نهادهای موجود در منطقه و کارکنان آن‌ها در روستای اسلام‌آباد با روستاهای آبکل، هفت‌چشمه و انبارگاه، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد اما با روستاهای مظفرآباد، محمدآباد و آبانجیر، به لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشد.

اجتماعی و نگرش نسبت به نهادها، تفاوت معنی‌داری در بین این روستاها وجود دارد. لذا برای شناسایی تفاوت بین روستاهای مورد مطالعه، آزمون تعقیبی LSD انجام گرفت. همان‌گونه که جدول ۱۱ نشان می‌دهد، روستای محمدآباد در هر سه متغیر مورد بررسی، از بالاترین میانگین برخوردار است. این در حالی است که روستای آبانجیر در هر سه متغیر دارای کم‌ترین میانگین می‌باشد. تفاوت میانگین مشارکت روستای اسلام‌آباد با روستاهای مظفرآباد و محمدآباد از لحاظ آماری معنی‌دار بوده اما با روستاهای آبکل، آبانجیر، هفت‌چشمه و انبارگاه تفاوت معنی‌داری ندارد. همچنین میانگین مشارکت روستای محمدآباد تنها با روستای مظفرآباد از لحاظ آماری معنی‌دار نیست. در این خصوص، میانگین روستای هفت‌چشمه تنها با روستای محمدآباد تفاوت معنی‌داری دارد. در مورد میانگین سرمایه اجتماعی در منطقه‌ی مورد مطالعه می‌توان عنوان

جدول ۱۱- مقایسه میانگین سرمایه اجتماعی، نگرش نسبت به نهادها و مشارکت بین روستاهای مختلف- آزمون تحلیل واریانس

میانگین [†]			
روستاهای مورد مطالعه	مشارکت	سرمایه‌ی اجتماعی	نگرش نسبت به نهادها
اسلام آباد	۱/۴۱۸ ^{aa}	۲/۰۴۲ ^{aa}	۲/۰۷۶ ^{aa}
مظفر آباد	۱/۸۸۵ ^{bc}	۱/۷۷۹ ^{bb}	۱/۲۶۷ ^{bb}
محمد آباد	۲/۰۸۷ ^{cc}	۲/۵۴۵ ^{cc}	۲/۷۱۱ ^{cc}
آبکل	۱/۱۲۵ ^{aa}	۲/۱۵۹ ^{abc}	۲/۱۳۳ ^{ac}
آب انجیر	۱/۰۶۶ ^{aa}	۱/۳۰۴ ^{dd}	۰/۶۶۶ ^{dd}
هفت چشمه	۱/۵۲۵ ^{ab}	۲/۱۸۱ ^{ac}	۱/۹۰۹ ^{aa}
انبارگاه	۱/۲۶۶ ^{aa}	۲/۰۷۲ ^{abc}	۱/۹۳۳ ^{abc}
F	۵/۸۰۸	۸/۴۶۱	۱۰/۸۳۷
P	۰/۰۰۰ ^{**}	۰/۰۰۰ ^{**}	۰/۰۰۰ ^{**}

[†] دامنه‌ی میانگین‌ها بین ۰ تا ۵ می‌باشد.

** P ≤ 0.01

- میانگین روستاهایی که با حروف انگلیسی غیر همسان مشخص شده‌اند، به لحاظ آماری تفاوت معنی‌دار دارند.

۱۱- رگرسیون چندگانه جهت برآورد معادله تخمین مشارکت آب‌بران

در این پژوهش، برای پیش‌بینی میزان مشارکت آب‌بران در شبکه آبیاری و زه‌کشی (متغیر وابسته)، از رگرسیون چندگانه به روش همزمان استفاده شد. پس از ورود کلیه متغیرهای مستقل دارای همبستگی معنی‌دار، تنها متغیرهای تجربه کشاورزی، عضویت در تعاونی تولید و آب‌بران، سرمایه اجتماعی و نگرش نسبت به نهادهای مرتبط، در معادله باقی ماندند. ضریب تعیین تعدیل‌شده نشان می‌دهد که این متغیرهای مستقل، توانایی تبیین ۳۲/۷ درصد از واریانس (تغییرات) متغیر میزان مشارکت

را دارا می‌باشند. از طرفی، بررسی ضرایب رگرسیون استاندارد شده نشان می‌دهد که متغیر سرمایه‌ی اجتماعی ($\beta = ۰/۲۷۵$) نسبت به سایر متغیرهای مورد بررسی سهم و نقش بیشتری در میزان مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی دارد. این در حالی است که عضویت در تعاونی آب‌بران دارای تأثیر معکوس و معنی‌داری بوده است (جدول ۱۲). مقادیر مثبت بتا نشان می‌دهد که با افزایش میزان متغیرهای سرمایه اجتماعی و تجربه کشاورزی، احتمال مشارکت آب‌بران در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی افزایش خواهد یافت.

جدول ۱۲- نتایج تحلیل رگرسیونی مربوط به متغیرهای پیش‌بینی کننده مشارکت آب‌بران

متغیر	B	Beta	t	p
عدد ثابت	۲/۳۹۷	-	۵/۹۲۶	۰/۰۰۰
تجربه‌ی کشاورزی	۰/۰۰۷	۰/۱۶۵	۲/۱۳۹	۰/۰۳۵
عضویت در تعاونی آب‌بران	-۰/۵۹۹	-۰/۳۸۷	-۴/۶۴۸	۰/۰۰۰
عضویت در تعاونی تولید	-۰/۳۹۵	-۰/۱۷۵	-۲/۱۸۵	۰/۰۳۱
نگرش نسبت به نهادها	-۰/۱۸۶	-۰/۲۴۷	-۲/۵۷۶	۰/۰۱۱
سرمایه اجتماعی	۰/۳۴۶	۰/۲۷۵	۲/۸۵۰	۰/۰۰۵

- متغیر وابسته تحقیق، میزان مشارکت در شبکه آبیاری و زه‌کشی می‌باشد.

F = ۱۲/۵۲۷ Sig = ۰/۰۰۰ R = ۰/۵۹۶ R² = ۳۵/۵۲ R² = ۳۲/۷ تعدیل شده

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

موضوع مشارکت و نقش فعال مردم در جوامع توسعه نیافته، به منزله‌ی یکی از ضروریات توسعه‌ی انسانی و پایدار مطرح شده است. ضرورت توجه به مشارکت آب‌بران به عنوان ذی‌نفعان اصلی در مدیریت و بهره‌برداری از شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی بر کسی پوشیده نیست، لذا بایستی عوامل تأثیرگذار در این فرایند را شناسایی نمود. با توجه به یافته‌های پژوهش، سرمایه اجتماعی یکی از مؤلفه‌هایی است که باید مورد توجه و در دستور کار برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گیرد. اعتمادسازی اجتماعی یکی از عوامل تقویت‌کننده سرمایه‌ی اجتماعی است که در دو شکل اعتماد به دولت و برنامه‌های آن و اعتماد به سایر افراد ذی‌نفع در برنامه‌ها دیده می‌شود.

بر اساس یافته‌های پژوهش، در منطقه مورد مطالعه میزان مشارکت آب‌بران در شبکه‌های آبیاری و زه‌کشی در حد متوسط و پایین‌تر ارزیابی شده است. از جمله دلایل این وضعیت نامطلوب مشارکت، می‌توان به وضعیت نامناسب اقتصادی کشاورزان منطقه و انتظارات آنان از دولت جهت انجام تمامی برنامه‌های مربوطه، تأخیر صورت گرفته در تکمیل شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی دشت لیستر و نگرش نامساعد بهره‌برداران نسبت به نهادهای مرتبط به امور آب و آبیاری عنوان کرد. از طرفی میزان سرمایه اجتماعی آنان نیز متوسط به پایین بوده است. این یافته با مطالعه سعادت (۱۳۸۵) سازگار است که در تخمین سطح و توزیع سرمایه اجتماعی استان‌ها، ضمن اشاره به وضعیت پایین سرمایه اجتماعی در استان کهگیلویه و بویراحمد، توجه به محرومیت‌زدایی و شاخص‌های آموزشی را در تقویت سرمایه اجتماعی، مهم قلمداد نموده است.

همچنین بر طبق یافته‌های پژوهش، با وجود نگرش مطلوب کشاورزان نسبت به اثربخشی مشارکت، نگرش کشاورزان نسبت به کارکنان و نهادهای مرتبط به امور آب و آبیاری در حد مطلوب نمی‌باشد. افزون بر این، عضویت کشاورزان در تشکلهای و نگرش آنان نسبت به نهادهای مربوطه، بر مشارکت و تعاون آنان با یکدیگر تأثیر منفی داشته است. این حاصل پژوهش با یافته موسوی (۱۳۸۵) هم‌سو و سازگار می‌باشد.

بر اساس نتایج بدست آمده، دیدگاه کشاورزان به نهادهای مربوط به امور آب و آبیاری و کارکنان آنان، مطلوب نمی‌باشد و این امر باعث افزایش روحیه بی‌اعتمادی در بین جامعه مورد مطالعه شده است. لذا از یافته‌های ویژه این پژوهش، این است که عضویت بهره‌برداران در تشکلهایی نظیر تعاونی تولید و آب‌بران، بر مشارکت و همکاری آنان در مدیریت و بهره‌برداری شبکه آبیاری و زه‌کشی مورد مطالعه تأثیر منفی داشته است. با توجه به همبستگی منفی عضویت در تعاونی‌های تولید و آب‌بران با میزان مشارکت و سرمایه اجتماعی کشاورزان، می‌توان عنوان کرد که این تعاونی‌ها به عنوان یک تشکل مردمی، نتوانسته‌اند مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی را در میان اعضای خود بهبود بخشیده و حتی در تحقق اهداف مورد نظر خود نیز چندان ثمربخش نبوده‌اند. به همین دلیل نتوانسته‌اند میزان همکاری و مشارکت در شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی را افزایش دهند. این وضعیت، می‌تواند مربوط به نگرش نامساعد کشاورزان نسبت به کارکنان این نهادها باشد. به عبارت دیگر، عملکرد و بازدهی کاری این تعاونی‌ها به گونه‌ای بوده است که تأثیر منفی بر مشارکت اعضای آن‌ها در سایر برنامه‌های توسعه‌ای داشته است.

با توجه به رابطه مثبت و معنی‌دار بین متغیرهای سرمایه اجتماعی کشاورزان و نگرش آنان نسبت به کارکنان و نهادهای مربوط به امور آب و آبیاری، می‌توان عنوان کرد که هر چه سرمایه اجتماعی کشاورزان بالاتر باشد، نگرش آنان نسبت به کارکنان و نهادهای مربوط به امور آب و آبیاری، به طور معنی‌داری مساعدتر خواهد بود. در این رابطه، نتایج پژوهش شاهرودی و همکاران (۱۳۸۷) با این یافته‌های پژوهش حاضر سازگاری دارد.

سرمایه اجتماعی یک پیش‌بینی‌کننده‌ی خوب برای تبیین میزان مشارکت آب‌بران در منطقه لیستر است. با استفاده از یک مدل رگرسیونی چندگانه، رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته (متغیرهای پیش‌بین و ملاک)، تحلیل شد که این مدل به لحاظ آماری معنی‌دار بوده و $R^2 = 0.32$ درصد تغییرات متغیر مشارکت را تبیین می‌کرد.

برای رسیدن به مشارکت، پیش شرطها و تمهیداتی لازم و ضروری است. اولین گام در راه تحقق این امر، توجه به

داوطلبانه و خودجوش با رویکردی غیرمتمرکز و نه به صورت فرمایشی پیشنهاد می‌گردد.

- با توجه به همبستگی مثبت و معنی‌دار سرمایه‌ی اجتماعی و مشارکت آنان در شبکه آبیاری، پیشنهاد می‌شود برای تقویت مؤلفه‌های اعتماد و انسجام و مشارکت اجتماعی به عنوان اجزای سرمایه‌ی اجتماعی، ایجاد تشکلهای مردمی با توجه به نیاز مردم محلی همراه با رعایت اصول شایسته‌سالاری در مدیریت و سازماندهی این نهادهای رسمی و غیررسمی، مورد توجه قرار گیرد.

- با توجه به تفاوت معنی‌دار سطح مشارکت، سرمایه‌ی اجتماعی و نگرش نسبت به نهادها در روستاهای مورد پژوهش، پیشنهاد می‌گردد که در تصمیم‌گیری، پیاده‌سازی و ارزشیابی برنامه‌های توسعه‌ای، تمرکز و توجه بیشتری نسبت به ویژگی‌های محیطی و اجتماعی صورت گیرد.

- برای ایجاد نگرش مثبت در کشاورزان نسبت به کارکنان و نهادهای مرتبط با امور آب، ضروری است که راهکارهایی از طرف سازمان‌های مربوطه جهت جلب اعتماد بهره‌برداران اتخاذ گردد. استقرار و توسعه‌ی تعاونی‌های آب‌بران با توجه به نقش مؤثر کشاورزان در مراحل مختلف تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، استفاده از رهیافت‌های مشارکتی جهت مشکل‌یابی و مشکل‌گشایی در مسیر تحقق اهداف پروژه و نیز توانمندسازی بهره‌برداران، به‌کارگیری کانال‌های ارتباطی از قبیل رهبران محلی، نمایندگان بهره‌برداران و کشاورزان پیشرو برای بهبود نگرش کشاورزان، از جمله راهکارهایی است که به تحقق اهداف مدنظر برنامه‌ها کمک خواهد نمود.

شرایط فردی و اجتماعی جامعه‌ی تحت تأثیر برنامه‌های توسعه‌ای و توجه به نیازهای محسوس آنان می‌باشد. در پایان شاید بتوان گفت که مشارکت، کلید حل مشکلات است، اما نه کلیدی که بتوان با یک نوع از آن، همه درها را گشود. کلیدی که بایستی متناسب با هر قفل و در ساخته شود و به ظرایف و نکات آن توجه خاصی نمود. یکی از این ظرایف، سرمایه اجتماعی می‌باشد و هرچه جنبه‌های مختلف سرمایه اجتماعی در میان افراد یا جوامع افزایش یابد، احتمال مشارکت آنان در برنامه‌های توسعه‌ای افزایش خواهد یافت. به هر حال می‌توان بیان کرد که سرمایه اجتماعی یک عامل تعیین‌کننده در مشارکت آب‌بران می‌باشد. بر این اساس، با توجه به یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهای زیر قابل ذکر هستند:

- سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان، به نقش سرمایه اجتماعی در برنامه‌های مشارکتی توجه داشته باشند و برای ایجاد زمینه‌ها و بسترهای لازم برای افزایش سرمایه‌ی اجتماعی مخاطبان برنامه و کاهش عوامل بازدارنده همکاری‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری ذی‌نفعان، تلاش صورت گیرد؛

- تشکلهای آب‌بران به عنوان تشکیلات پایدار محلی، می‌توانند نقشی کلیدی در مدیریت بهینه‌ی مصرف آب کشاورزی داشته باشند. این امر از طریق مشارکت ذی‌نفعان در تمامی مراحل تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، ساخت، بهره‌برداری، نگهداری، تأمین مالی و نیز در سطوح مدیریتی شبکه‌ها امکان‌پذیر است. لذا تشویق، ترغیب و ایجاد انگیزه در بین بهره‌برداران برای مشارکت بیشتر در ساماندهی و تشکیل تشکلهای آب‌بران به صورت

منابع مورد استفاده

- آجیلی، ع.، بهتاش، م. ج. و دانایی، م. (۱۳۸۶). عوامل غیر اقتصادی مؤثر بر رضایت مجریان از مشارکت در طرح‌های بیابان زدایی استان خوزستان. علوم ترویج و آموزش کشاورزی. ۳ (۱): ۱۱۷-۱۲۸.
- احمدی‌فیروزجائی، ع.، صدیقی، ح.، و محمدی، م. ع. (۱۳۸۵). مقایسه‌ی مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی کشاورزان عضو و غیرعضو تعاونی‌های تولید روستایی. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، شماره ۲۳، ص ۹۳-۱۱۱.
- ازکیا، م.، و غفاری، غ. ر. (۱۳۸۸). توسعه‌ی روستایی با تأکید بر جامعه‌ی روستایی ایران. تهران: نشر نی.
- بقایی، م.، چیدری، م.، پزشکی راد، غ. و فعلی، س. (۱۳۸۷). عوامل فردی و اجتماعی مؤثر بر مشارکت روستائیان حوزه آبخیز زرچشمه هونجان در طرح‌های آبخیزداری. علوم ترویج و آموزش کشاورزی. ۴ (۱): ۷۳-۸۷.

خاتون آبادی، س.ا، امینی، ا.م، و میرزاعلی، ع.ط. (۱۳۸۰). عوامل بازدارنده‌ی مشارکت دامداران در احیای مراتع آق‌قلا در استان گلستان. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، دوره پنجم، شماره یکم، ص ۵۴-۳۹.

سعادت، ر. (۱۳۸۵). تخمین سطح و توزیع سرمایه‌ی اجتماعی استان‌ها. فصلنامه‌ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، شماره ۲۳، ص ۱۹۵-۱۷۳.

شاهرودی، ع.ا، و چیدری، م. (۱۳۸۷). عوامل تأثیرگذار بر مشارکت کشاورزان در مدیریت شبکه‌های آبیاری (مطالعه‌ی موردی در استان خراسان رضوی). تحقیقات اقتصاد و توسعه‌ی کشاورزی ایران، دوره ۳۹، شماره یکم، ص ۷۵-۶۳.

شاهرودی، ع.ا، چیدری، م.، و پزشکی‌راد، غ.ر. (۱۳۸۷). تأثیر تعاونی آب‌بران بر نگرش کشاورزان نسبت به مدیریت آب کشاورزی: مطالعه‌ی موردی استان خراسان رضوی. اقتصاد و توسعه‌ی کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)، دوره بیست و دوم، شماره دوم، ص ۸۵-۷۱.

فیلد، ج. (۱۳۸۸). سرمایه‌ی اجتماعی. ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضانی. تهران: انتشارات کویر.

ماجدی، س.م.، و لهسایی‌زاده، ع.ع. (۱۳۸۵). بررسی رابطه‌ی بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه‌ی اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی: مطالعه‌ی موردی در روستاهای استان فارس. روستا و توسعه، شماره چهارم، ص ۱۳۶-۹۱.

مبشری، م. (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی چیست؟. روزنامه‌ی همشهری، سال شانزدهم، شماره ۴۶۷۹، ص ۱۶.

موسوی، م.ط. (۱۳۸۵). مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی. فصلنامه‌ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، شماره ۲۳، ص ۹۲-۶۷.

- Ahmadi Firouzjaie, A., Sadighi, H. and Mohammadi, M.A. (2007). The influence of social capital on adoption of rural development programs by farmers in the caspian sea region of Iran. *American Journal of Agricultural and Biological Sciences*, 2 (1), 15-22.
- Asadi, A., Mohammadi, Y., and Shabanali Fami, H. (2009). Investigation of the agricultural water management mechanisms in Zarindasht county, Fars province, Iran. *American Journal of Agricultural and Biological Sciences*, 4 (2), 110-117
- Bebington, A., and Carrol, F.(2000). Induced social capital and federations of the rural poor. The World Bank Social Development Department, 19, 1-45.
- Cramb, R.A. (2004). Social capital and soil conservation: evidence from the Philippines. 48th Annual Conference, Australian Agricultural Resource Economics Society. Melbourne, 10-13 February 2004.
- Davis, J.A. (1971). *Elementary survey analysis*. Engewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Killerby, P. (2001). Social capital, participation and sustainable development: recent examples of inclusive consultation in New Zealand. The International Association for Community Development (IACD) conference, 2-6 April 2001, Rotorua, New Zealand.
- Narayan, D. (1999). Bonds and bridges: social capital and poverty. World Bank: working Paper, available online: <http://www.worldbank.org/poverty/scapital/index.htm>.
- Patten, L.M. (2000). *Proposing empirical research: A guide to the fundamentals* (second edition). Pyczak publishing, Los Angeles, USA.
- Paxton, P. (1999). Is social capital declining in the United States? A multiple indicator assessment. *American Journal of Sociology*, 105, 88-127.
- Pradhan, P. (2002). Water users' associations towards diversified activities: experiences of Nepal and other countries. Indiana workshop in political theory and policy analysis.
- Putnam, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton NJ: Princeton University Press, New Jersey.
- Woodhouse, A. (2006). Social capital and economic development in regional Australia: A case study. *Journal of Rural Studies*, 22, 83-94.
- Yamaoka, K. (2007). Applying the concept of social capital to agricultural and rural development policies. Keynote address for the 4th INWEPF meeting, Bangkok Thailand. 05 July 2007.
- Yercan, M. (2003). Management turning-over and participatory management of irrigation schemes: a case study of the Gediz River Basin in Turkey. *Agricultural Water Management*, 62, 205-214.

The Role of Social Capital on Water Users' Participation in Irrigation and Drainage Network: The Case of Lishter Plain

M. Nooripoor* and M. Noori¹

(Received: May. 11, 2011; Accepted: May. 14, 2012)

Abstract

Research on factors reinforcing and facilitating participation is an inevitable part of regional and sectorial development programs. Answer to the question that which factors really influence participation, will help the planners to design more effective development programs. In this study, the relationships between social capital and water users' participation in irrigation and drainage management and exploitation were analyzed. Survey research method with pre-designed questionnaire was used in the study area named Lishter plain. The validity of the questionnaire was verified using face validity procedure and the reliability score of the questionnaire was calculated between 0.73 to 0.90 using Cronbach's Alfa coefficients. The sample consisted of 190 farmers that were selected based on stratified random sampling technique. The results showed that there is a positive and significant relationship between social capital and farmer's participation, while the relationship between social capital and cooperatives membership was also significant but negative. Regression analysis showed that independent variables such as social capital, cooperatives membership, farming experience and attitudes towards official organizations explain about 33 percent of the variation of dependent variable (participation).

Keywords: Social Capital, Water Users' Participation, Irrigation and Drainage Network, Lishter Plain.

1- Assistant Professor and M.Sc. student, Department of Rural development Management, College of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran, respectively.

*- Corresponding Author, E-mail: mnooripoor@gmail.com